

AART

Uppföljning av
Viktoriaskolan i Skara, januari 2023

Uppföljningen är gjord av Saga Axberg och Ylva Preutz
från AART under vårterminen 2023.

Vi vill rikta ett stort tack till Skara kommun och Viktoriaskolan
för deltagandet i denna undersökning.

Innehållsförteckning:

- Projektfakta
- Utvärderingsmetod
- Analys
- Resultat
- Slutsatser och diskussion

Projektfakta

Viktoriaskolan

Projektfakta

- **Plats:** Teglagärdet, Skara
- **Beställare:** Skara kommun
- **Bruttoarea:** 9400 m²
- **Färdigställt år:** 2017
- **Husarkitekt:** AART DK med Anders Tyrrestrup, Isak Birgersson m.fl.
- **Landskapsarkitekt:** Shoenherr, DK
- **Ingenjör:** COWI
- **Entreprenör:** PEAB AB
- **Projektledare:** Mikael Leijon, Skara kommun
- **Avstalsform:** Partnering, senare avtalsformen AB04 som utförandeentreprenad.
- **Typ:** Nybyggnation av en högstadieskola och idrottshall för 600 elever.

Tävlingen

- Skara kommun beslöt att arrangera en inbjuden tävling för den **nya högstadieskolan** på Teglagärdet år 2011.
- Syftet med tävlingen var att lämna förslag på arkitektur för den nya **skolan och dess utemiljö** samt att i ett tidigt planeringsskede få Teglagärdets möjliga **utvecklingsvägar som stad** belysta.
- **Anders Tyrrestrup** var ansvarig arkitekt ifrån Aart när tävlingen startade. Med i teamet var också landskapsarkitekterna Schoenherr.
- **Mikael Leijon** var projektchef/projektledare vid byggandet av Viktoriaskolan. Han var delaktig i projektet från 2012.

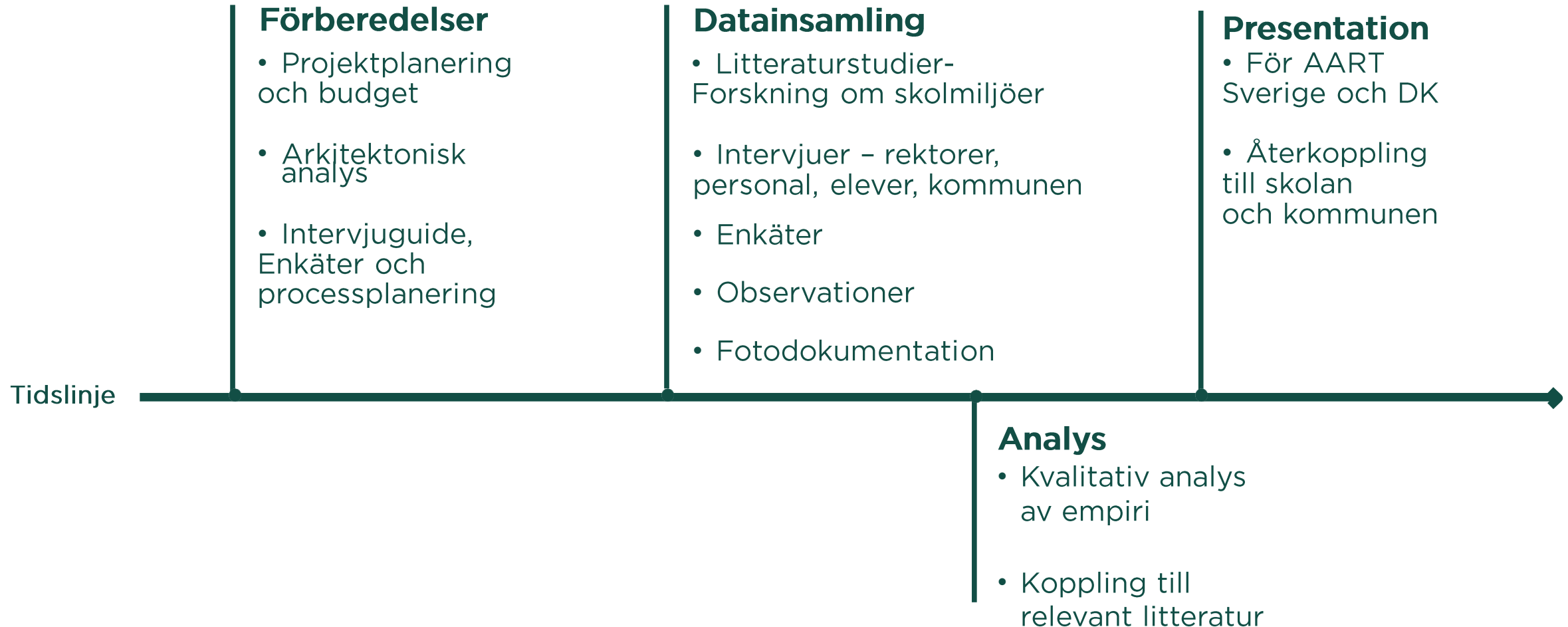

Dialog, projektering och projektprocess

- **Dialogprocessen som AART** ansvarade för bestod av 5-6 möten. I den ingick **lärare, rektorer, servicepersonal, stadsplanerare** från kommunen. Landskapsarkitekterna deltog också vid ett möte. På ett fåtal möten var elever med.
 - Det är dock **inte exakt samma personalstyrka** som finns på skolan idag som deltog i dialogen. Inte heller rektorerna är de samma.
 - Dialogmetoden som användes var planer i färg på vilken deltagarna fick sätta post-it:s och diskutera kring.
- Deltagarna tog upp ämnen så som planlösningar och berörde också rumsfunktionsprogram där insyn, ljud, avskärmning, lagområden, skåp mm. var viktiga diskussionsämnen.
- **Byggentreprenören PEAB** handlades upp i en partnering i AB04 vilket kommunen upplevde fungerade väl. Speciellt fanns det en platschef ifrån Peab som hade stor del i projektets genomförande och arbetade mycket med samordningen.
 - I projekteringen övertog konsulten **Cowi** alla andra tekniska discipliner men AART var fortfarande husarkitekt.

Utvärderingsmetod

Utvärderingsprocess

Genomförande

19/1 - 2023:

Intervju och platsbesök tillsammans med kommunen:

- Mikael Leijon, Projektchef Skara kommun
- Viktor Bryntesson Engström, Fastighetsförvaltare i Viktoriaskolan, Förvaltning Skara kommun

20/1 - 2023:

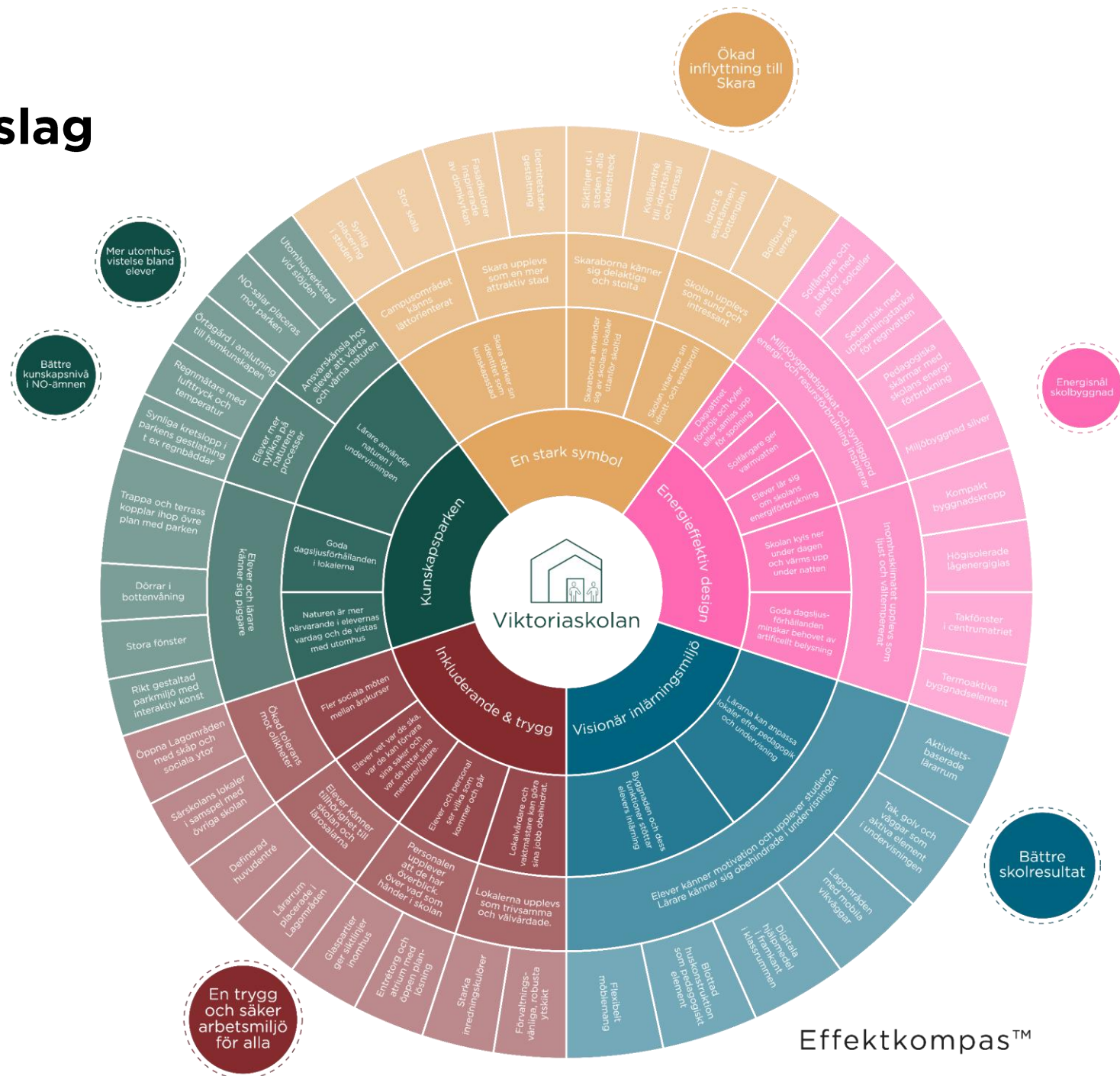
- 8.15 - 9.00 Rektorer
- 9.00 - 10.00 Enkäter i klass
- 10.00 - 10.30 Personal 5 st
- 10.30 och 11.00 Elever från elevrådet 6 st
- 11.00 Observation och dokumentation

Analys

I projektet gjordes ingen Effektkompass initialt varför en kompass tagits fram i efterhand som visar tävlingsförslaget visioner, och med vilka arkitektoniska medel (yttre ringen) som används för att förverkliga dessa.

I projektet gjordes ingen Effektkompass initialt varför en kompass tagits fram i efterhand som visar tävlingsförslaget visioner, och med vilka arkitektoniska medel (yttre ringen) som används för att förverkliga dessa.

Teman i utvärderingen:

Stark symbol

Inkluderande miljö

Visionär pedagogik

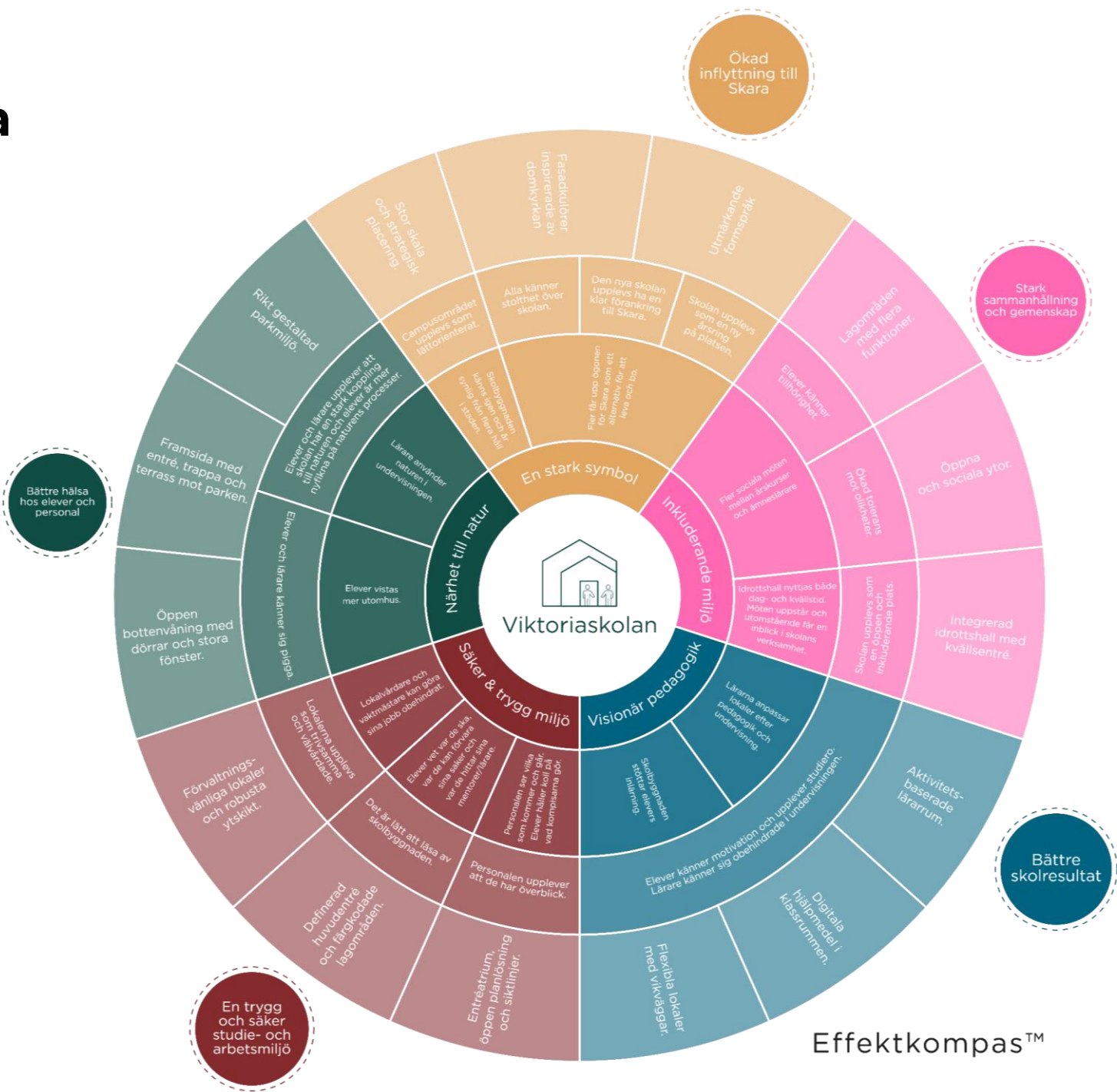
Säker och trygg miljö

Närhet till natur

Effektkompass - färdig skola

De 5 teman som presenterades i tävlingskompassen har formulerats om och anpassats till den nybyggda skolan och de ämnen som undersöktes i uppföljningsenkäterna.

Resultat

Stark symbol

“ *Stark symbol* ”

”Skara som historisk skolstad önskar
att den nya skolan utformas till en
tydlig symbol för framtidens lärande”

Ur tävlingsprogrammet från Skara kommun

Arkitektoniska grepp för *Stark symbol*

Foto: AART

Utmärkande formspråk

Skolans arkitektur sticker ut i sin gestaltning gentemot omgivningen. Den karaktäristiska fönstersättningen ringlar som en orm från övre plan och nedåt i byggnaden medan formspråket utmärker sig i kringliggande miljö. Skolbyggnaden blir en ny årsring på platsen som på sikt planeras som en nyskapande urban väv på Teglagärdet som kan locka fler till att bosätta sig i Skara.

Foto: AART

Stor skala och strategisk placering

Bygganden är storskalig i förhållande till andra byggnader i Skara och ligger fritt placerad på Teglagärdet. Skolan blir på så sätt väl synlig från samtliga väderstreck, något som förbättrar orienterbarheten i området. Skalan och placeringen är även viktiga faktorer i strävan efter att stärka Skaras varumärke som en attraktiv kunskapsstad.

Foto: AART

Fasadkulörer inspirerade av Domkyrkan

Att placera skolan som en pendang till domkyrkan i parken är ett medvetet arkitektoniskt grepp för att bygga vidare på Skaras kulturistiska identitet som kunskapscentrum. Sambandet till den gamla stadskärnan och Domkyrkan lyfts också fram genom fasadbeklädnadens gråskala och jordnyanser.

Tankar ifrån utvärderingen om *Stark symbol*

- För kommunen har det varit ett uttalat fokus att bygga en skolbyggnad som är en symbol för Skara som skolstad. Detta framgår både i intervjuer men också i tävlingsprogrammet.
- Viktoriaskolans arkitektur sticker ut i omgivningen vilket varit ett av målen i arkitekttävlingen.
- Skolan har använts som en slags offentligt rum till den stora publika invigningen som kommunen höll då Skaras medborgare bjöds in.
- Flertalet barn har i enkäten angett att de känner stolthet över att gå på den nya Viktoriaskolan.

**Inkluderande
miljö**

Arkitektoniska grepp för *Inkluderande miljö*

Foto: AART

Lagområden med flera funktioner

Lagområdet är tänkt att fungera som en flexibel yta som är till för undervisning, grupparbete, samlingar, lärarrum, raster och elevers förvaringsskåp. Lärarrummen har placerats i lagområdet för att ge personalen bättre uppsikt och kontakt med eleverna. Lagområdena skapar en gemensam mötesplats där elever i olika åldrar och lärare i samma arbetslag kan känna tillhörighet och stråla samman.

Foto: AART

Öppna och sociala ytor

Viktoriaskolan är en väldigt öppen byggnad med entréatrium som har fri förbindelse mellan våningar, lagområdena och ljusgården som i sin tur kopplas ihop med torget och elevrestaurangen på entréplan. Inom samtliga områden finns väldigt många sittplatser, bord och stolar av olika slag som uppmuntrar till sociala samvaro.

Foto: AART

Integrerad idrottshall med kvällsentré

Den stora integrerade idrottshallen i skolbyggnaden upplevs som en stor tillgång både för skolan och för föreningslivet i staden. Skolan används både dag- och kvällstid till många olika typer av fysiska aktiviteter. Skaraborna får möjlighet att lära känna Viktoriaskolan och dess faciliteter. Yngre barn som utövar sport kan exempelvis få en chans att bekanta sig med högstadiemiljön.

Tankar ifrån utvärderingen om *Inkluderande miljö*

- **Den integrerade idrottshallen** i skolbyggnaden upplevs som en stor tillgång både för skolan och för föreningslivet i staden. Sidoingången används som kvällsentré vilket är av stort värde för idrottsaktiviteter. Flera elever uttrycker dock att det inte är positivt med insynen från matsalen ner i idrottshallen då man känner sig uttittad och oroar sig för att någon ska filma när man har gympa. Skolan tittar därför på att göra någon form av avskärmning där.
- Eleverna beskriver både i intervjuer och enkäter att de känner en stor tillhörighet just till sitt **lagområde/hemvist** i skolan. Att lärarrummen i den nya skolan ligger närmare eleverna nu tycker verksamheten är jättebra då man upplever att man hamnar närmre

eleverna och har mer uppsikt och kontakt med dem än tidigare. Den öppna planlösningen i varje lagområde skapar en möten mellan elever i olika åldrar och med lärare ifrån olika ämnen.

- I vissa delar av skolan, särskilt på plan två, verkar många elever vistas. Detta gör att de **arbetslagsområdena är mer besökta och därmed stökigare än andra**. Flera elever känner inte att de har ro att studera här. Man har från verksamhetens sida kommit överens om att man inte får vara i grupprummen om man inte har lektion, vilket eleverna tycker är synd för många skulle nog uppskatta att kunna dra sig undan där lite även på rasten. I flera av lagområdena har förvaltningen därför på senare tid valt att komplettera de befintliga

möblerna med avskärmande planteringslådor. Dessa är dock mycket temporära till sin karaktär och fungerar inte bra för att skapa studiero och minska ljudstörningar för de elever som behöver det. Avskärmande möbler ritades till Viktoriaskolan men de blev för dyra varför detta prioriterades bort under byggtiden.

Visionär pedagogik

“

”Målet var att bygga en modern skola
för framtiden”

Mikael Leijon, Skara kommun

”Det har varit en utmaning att anpassa sig till den nya skolutformningen, vi måste organisera och schemalägga på ett nytt sätt och är låsta till halvklass i vissa ämnen. Vi har inte heller haft mycket utrymme i tjänsten att varken sköta vare sig flytten eller arbeta med den nya kulturen”

Rektorer

Arkitektoniska grepp för *Visionär pedagogik*

Foto: AART

Foto: AART

Foto: AART

Aktivitetsbaserade lärarrum

Lärarrummen är planerade för ett aktivitetsbaserat arbetssätt i arbetslaget, där tanken med lokalplaneringen varit att man använder ett fåtal bord och stolar på ett flexibelt sätt.

Digitala hjälpmedel i klassrummen

Skolan har satsat stort på att ligga i framkant genom att införa ny teknik i undervisningssalarna, som till exempel smartboards med touch screens. Tekniken ska fungera som ett stöd i undervisningen och samtidigt inspirera och förstärka känslan av att Viktoriaskolan är framtidens skola.

Flexibla lokaler med vikkväggar

De stora gemensamma ytorna i skolan har medfört att vissa klassrum minskats i storlek. För att anpassa lokalerna efter undervisningssituation och storlek på klass finns det vikkväggar i lagområdena så lärarna får större frihet att ställa i ordning klassrummet efter pedagogik och ämne, eller anpassa till elevernas varierande behov.

Tankar ifrån utvärderingen om *Visionär pedagogik*

- De nya arbetsformerna där elever och lärare utgår ifrån ett arbetslag istället för en klass verkar uppfattas som positivt av både lärare och elever. En del lärare tycker dock inte att ett **aktivitetsbaserat arbetssätt fungerar i praktiken** och har velat ha sina egna fasta arbetsplatser. De har därför inrett lärarrummen efter detta, vilket har medfört att de nu är väldigt **trångbodda**. De förklarar att de gärna vill ha sina papper, pärmar och böcker lätt tillgängliga om tidsbrist uppstår eller tekniken strular i klassrummet. Kommunen bekräftar att delar av den tekniska utrustningen i skolan fungerar mindre bra idag, bland annat på grund av omfattande skadegörelse.
- Ett perspektiv från undersökningen är att **de direkta utgångarna** från en del rum på markplan till gården erbjuder en ny potential att genomföra utomhusundervisning. I förslaget fanns det idéer om odling av kryddor i pallkragar utanför hemkunskapen som sedan kunde användas i undervisningen. Detta **förekommer inte idag**, berättar verksamheten. En lärare har gjort försök att odla morötter på terrassen, men detta görs inte längre då det förekom för mycket skadegörelse.
- Skolan har ytmässigt ett snitt på **18-19 kvm/elev**, vilket är stora ytor jämfört med andra skolor. Paradoxalt nog upplever verksamheten att det är för tajt i skolan pga att undervisningsytorna upplevs som för små. De stora gemensamma ytorna i skolan har alltså medfört att vissa klassrum minskats. Särskilt praktiska och estetiska ämnen märker av platsbrist. Ett problem som exempelvis varit i hemkunskapen är man där enligt läroplanen ska träna mycket på måltidssituationen, vilket kräver många bord och stolar. I de färdigprojekterade klassrummen fanns dock inte dessa inplanerade och man har varit tvungen att sätta dit detta efteråt vilket medfört att det blivit för trångt och att man måste bära stolarna in och ut hela tiden.
- Genom att **tillskapa flexibla lösningar** i många av skolan olika lokaler som vikhägar har man gestaltat för att användning av lokalerna kan variera över tid. I idrottshallen finns möjligheten att dela av den stora hallen till två mindre med hjälp av en vikhägg som sänks ner från taket. Denna möjlighet nyttjas ofta idag för att kunna ha två olika idrottsverksamheter där samtidigt. De vikhägar som finns i teoretiska lärosalar **används dock mycket sällan** berättar lärarna då man upplever detta som tidskrävande.

Säker och trygg miljö

“

”Man vill inte sitta i trappan för
det är för synligt, inte skönt och
alla ser ens telefon.”

Elev

Arkitektoniska grepp för *Säker och trygg miljö*

Foto: Securifire

Foto: AART

Foto: AART

Förvaltningsvanliga lokaler och robusta ytskikt

Kvalitativa, robusta ytskikt och materialval underlättar förvaltning och städning av skolans lokaler. Skötsel sker löpande och personalen finns på plats dagligen. Det här ger goda förutsättningar att hålla lokalerna fräscha och trivsamma vilket är viktigt för känslan av att vara trygg och säker på skolan.

Definerad huvudentré och färgkodade lagområden

Redan vid entrén får man en bra överblick och förståelse för skolans organisering. Skolan beskrivs generellt i undersökningen som lätt att orientera sig i. Färgsättningen i lagområdena är en god hjälp och fungerar också identitetsskapande för de olika arbetslagen.

Entréatrium, öppen planlösning och siktlinjer

Genom den öppna arkitekturen med atriumet i mitten skapas en skola med långa siktlinjer, fria vistelsezoner och få dolda hörn. Resultatet blir en förstärkt känsla av kontroll hos de som vistas här eftersom man tydligt ser vem som tar sig in och ut i skolan om dagarna.

Tankar ifrån utvärderingen om *Säker och trygg miljö*

- Alla som tillfrågats i undersökningen upplever den nya skolan som **stor, fin, ljus och fräsch**. Den generella uppfattningen är att den nya skolan upplevs som välgestaltad, och att ytskikt, material och lösningar har hållit bra de år den varit öppen.
- Det är tydligt att **atriet upplevs som en plats med stor social kontroll** av de flesta, på gott och ont. Elever beskriver att det är bra att man kan få överblick i skolan och se vad som händer. De verkar också uppleva en trygghet i det. Många tycker också att det är socialt och kul att höra och se andra elever, att stå vid räcket och titta ut. Personalen beskriver det som att det finns en stor fördel att man ser vad som händer bland eleverna, men att man behöver ta tag i konflikter tidigt, annars riskerar de att växa snabbt då alla dras dit. Samtidigt är det också många av eleverna som **inte tycker om att vistas där det är som mest öppet**. Sittplatserna i trappan används aldrig, säger både elever och personal. Många elever beskriver bristen på lugnare platser att dra sig undan i på skolan. En del använder lurar på dagen för att slippa ljud. Längst in i lagområdena skapas ett lugnare rum vid kilen där den sociala intensiteten inte är lika hög. Där svarar vissa elever att de tycker om att vara.
- **Glaspartier** i stället för väggar invändigt har varit ett sätt att förstärka siktlinjer och möjliggöra överblickbarhet i skolan. Skolan har dock tejpat igen många av dessa fönster pga. att konstant insyn är ett problem för vissa elever. Lärare som har undervisning och ser att något händer mellan elever utanför uppger också att det blir **en konflikt för läraren** om vad den ska ta hand om.
- Generellt uppfattas skolans entré i markplan som välkomnande och tydlig. **Själva huvudentrén beskrivs som en bra mötesplats**. Men vissa elever upplever att den öppna planlösningen är för jobbig att vistas i för att man blir för synlig. Man har fått hitta andra lösningar för dem som att gå in genom den bakre entrén. Detta är ett växande problem, beskriver personalen, som tror att ytterligare anpassningar kan behöva göras.
- I **matsalen** upplever många att det är för öppet och för att skapa mer rumslighet, avskildhet och insynsskydd har man ställt hit **temporära rumsavskiljande väggar**. Eventuellt vill man i framtiden bygga in matsalen men detta är svårt att förena med brandutrymning som sker via dörrar i matsalen, samt tanken som funnits att kunna nyttja matsalen som större föreläsningssal.
- Flera lärare beskriver att det öppna atriet med trapporna bli väldigt stökigt på dagarna. De tycker att de ser **en större skolomogenhet bland eleverna** i den nya skolan än se sett tidigare, något som de tror beror på de nya lokalerna som inbjuder till rörelse, att klättra och balanserna på räcket samt att kasta ner saker i atriumgården. Eleverna beskriver att de inte vill vistas på platsen längst ner i atriet då den beskrivs som otrevlig eftersom man riskerar att få saker på sig.

Närhet till natur

Arkitektoniska grepp för *Närhet till natur*

Foto: AART

Rikt gestaltad parkmiljö

Genom att tydligt integrera byggnaden med omgivningen hoppas man skapa en stark relation mellan inne och ute. Parken ses som ett "grönt auditorium" för undervisning och rörelse som främjar medvetenhet om hållbarhet och naturliga processer.

Foto: AART

Öppen bottenvåning med dörrar och stora fönster

Kontakten med naturen blir mer än bara visuell då det utöver stora fönster finns flertalet dörrar direkt ut från klassrummen. Det här greppet gör så att öppnar upp sig och erbjuder möjligheter till att nyttja utemiljön i undervisningen.

Foto: AART

Framsida med entré, trappa och terrass mot parken

Med hjälp av flertalet byggnadselement blir det tydligt att Viktoriaskolan som byggnad riktar sig mot parken. Den sluttande taklösningen bilda en entré och parken blir den naturliga vistelseytan utomhus eftersom man behöver passera den för att komma in i skolan.

Tankar ifrån utvärderingen om *Närhet till natur*

- Utemiljön runt skolan **används för närvarande endast i begränsad omfattning**. Norra delen av skolgården verkar användas minst av elever och verksamhet. Uteområdena är inte heller färdigprojekterade i den utsträckning man gestaltade dem i tävlingsförslaget, utan det är främst den södra delen som anlagts, om än i mindre omfattning.
- Det är tydligt att de som vistas ute använder sig av de funktioner som finns men att det definitivt skulle kunna läggas fokus på att utveckla skolgården ytterligare. En del uppger att det **inte upplever att det finns en tydlig skolgård** och att det är för öppet mellan trafiktor och skolans yta.
- Av de elever som beskriver att de använder utemiljön verkar **trapporna** som vetter mot parken upplevas som lugna och sköna att sitta på under sommarhalvåret. Även **gräset** vid basketplanen är trevligt att sitta på sommardag, beskriver några. **Basketplan, pingisbord och tennisplan** beskrivs som bäst.
- **Portiken/gångtunneln** i den låga delen av skolbyggnaden används generellt inte av elever dagtid men på kvällar och helger används den av andra än de som går på skolan vilket har resulterat i mycket **skadegörelse** och klotter här. En del ämnen har för små lokaler för sin verksamhet invid portiken. Hade ytan vid tunneln byggts igen hade bättre ytor kunnat komma verksamheten tillgodo, berättar kommunen.
- De direkta utgångarna från många klassrum erbjuder en ny potential att **genomföra utomhusundervisning men verksamheten använder inte dessa möjligheter**. Även elever beskriver att de ibland vill vara utomhus på lektionstid men att lärarna vill inte släppa ut dem av rädsla för att eleverna inte ska arbeta då.

Diskussion och slutsatser

“

”Min uppfattning är att skolan blev bra
utifrån det projekterade utformningen.
Skolan har sedan fått ändrad verksamhet
beroende på nya personer, ändrade behov
och andra omständigheter.”

Mikael Leijon, Skara kommun

Diskussion

I Sverige ser vi ett stort behov av nya skolbyggnader de närmsta åren. Detta kommer att kräva en kraftansamling av samhället. För en liten kommun som Skara var det ett stort åtagande att bygga Viktoriaskolan. En satsning som krävde hårt arbete av kommunen och som till och med bidrog till att skifta den politiska makten innan den nya skolan kunde realiseras. Skolbyggnader är komplexa tekniskt, dyra, och tenderar också att bli laddade med många olika värden och samhällsideal. De utgör en projektyta för drömmar hos såväl beställare som brukare.

Viktoriaskolan utgör en stark symbol för lärande i en stad som sedan årtusenden utgjort ett centrum för ändamålet. Bygganden har en inkluderande ansats, där man velat skapa möten mellan skolan och staden utanför. Utformningen av skolan bygger också på grundtanken om ett mer kollaborativt lärande än tidigare. I stället för att sätta klassrummen i centrum organiseras skolan i arbetslagsområden, i en lösning som ska främja möten över åldersgränser. Tanken om pedagogiken är visionär och framåtblickande och handlar om en syn på lärarnas arbete som

aktivitetsbaserat och papperslöst, då de kan använda sig av tekniska hjälpmedel i varje klassrum. Hela skolans organiserar speglar också en tanke om öppenhet mot varandra. Genom långa siktlinjer och öppna rumsligheter skapas möjlighet till överblick och interaktion mellan alla som vistas där.

Utvärderingen av skolan visar att byggnaden verkar ha hållit mycket bra över tid. Den upplevs av de flesta som tillfrågats som mycket hel, ren och omskött. Detta gör att den fortfarande skänker många elever och lärare en omhändertagen känsla och en positiv estetisk upplevelse, varje dag.

Förvaltaren beskriver dock mycket problem med skadegörelse i skolan. Bland annat på toaletterna slås inredning sönder och man river ner undertakskivor. Utvändigt i portiken har man mycket problem med klotter. Detta är tyvärr en vanligt förekommande problematik i skolor idag. Skolan är en arena som är känd för att driva fram en känsla av kontroll hos människor då den är en fysisk manifestation av samhället, på gott och ont dess förlängda arm. Därmed kan den även bli föremål för yttringar av missnöjde mot samhället. En yta att

avreagera sig på om man upplever besvikelse eller andra negativa känslor kopplade till samhället man lever i. I tävlingskeden fanns ambitionen att på sikt låta inlemma byggnaden i en urban struktur på Teglagärdet. Denna ökade närvaro i området skulle troligen motverka yttre skadegörelse av skolbyggnaden kvällstid.

I den här utvärderingen har en viktig poäng kring upplevelsen av den öppna skolbyggnaden framkommit. Även om många elever upplever skolans organisering som tydlig, trygg och överblickbar så efterfrågar många samtidigt mer ostörda rum i rummet att vara ifred på eller på tumanhand med en kompis. Elever uttrycker obehag kring att vara synlig hela tiden. En växande grupp elever tar sig också in i skolan via den bakre terrassen med hjälp av specialpedagoger, för att slippa synas allt för mycket vid huvudentrén.

Ett historiskt perspektiv på skolarkitektur

För att fördjupa förståelsen av undersökningsresultatet från Viktoriaskolan kan ett historiskt perspektiv på byggnader anläggas. I boken *Skolarkitektur - formar den oss?* visar arkitekten och professorn Jadwiga Krupinska på föreställningen om skolan som en spegel av samhället, en reaktion mot det som är eller en idé om ett nytt? Varje tid behöver hitta sitt sätt att bygga skolor och det är först när vi tittar tillbaka i historien eller jämför med andra länders skolbyggnader som vi förstår att de skolor som vi är vana vid faktiskt representerar en viss ståndpunkt när det gäller skolans uppdrag, synen på lärande och barnens behov.

Skolhus har alltid utformats utifrån föreställningar om lärande, synen på skolans uppdrag och idéer kring elevers behov. I både storstäder och mindre orter utforskade man under hela 1900-talet "hallskolan" som arkitekturprincip. Hallskolan, med sin stora centrala ljusgård med balustrader runt om, och de pedagogiska rummen i flera våningar längs ytterfasaden är än idag en populär gestaltningsidé för skolor. Viktoriaskolan är ett tydligt exempel på en hallskola, så väl som Glömstaskolan i Huddinge (Origo Arkitekter, 2016), och Lindholmens Tekniska Gymnasium i Göteborg (KUB Arkitekter, 2020).

De så kallade öppenplanskolorna, eller SAMSKAP-skolorna på mitten av 1960-talet påminner om hallskolorna i sin organisering. De skulle också vara mycket öppna, utan väggar, och planerade utifrån föreställningen att denna arkitektur även skulle göra de som gick där öppna och demokratiska. De här idéerna hade sin bakgrund i en generell vilja i samhället att vara mer progressiv och mer ekonomiskt effektiv. I skolbyggandet resulterade detta i att man började bryta med ämnesrumsidéerna och med klassen som enhet och i stället gick över i mer flexibel organisering som istället utgick ifrån samarbete mellan olika grupper.

SAMSKAP-skolorna kom att kritiserades för problemen som det innebar för pedagogik och lärande, konstaterar Krupinska. De öppna planlösningarna bedömdes ge positiva effekter på elevernas sociala utveckling men inte på deras upplevelser av trygghet skulle det visa sig. Många lärare upplevde också att den öppna hallarna bidrog till störningsmoment för undervisningen. Slutsatserna som drogs efter omfattande utvärderingar av denna typ av skolor på 60- och 70-talen var att planlösningar utifrån särskilda intentioner i sig inte leder till att arbetet i skolan kommer att ske enligt intentionerna. Insikten var att det är viktigt att möta läroplanens intentioner med lokalernas.

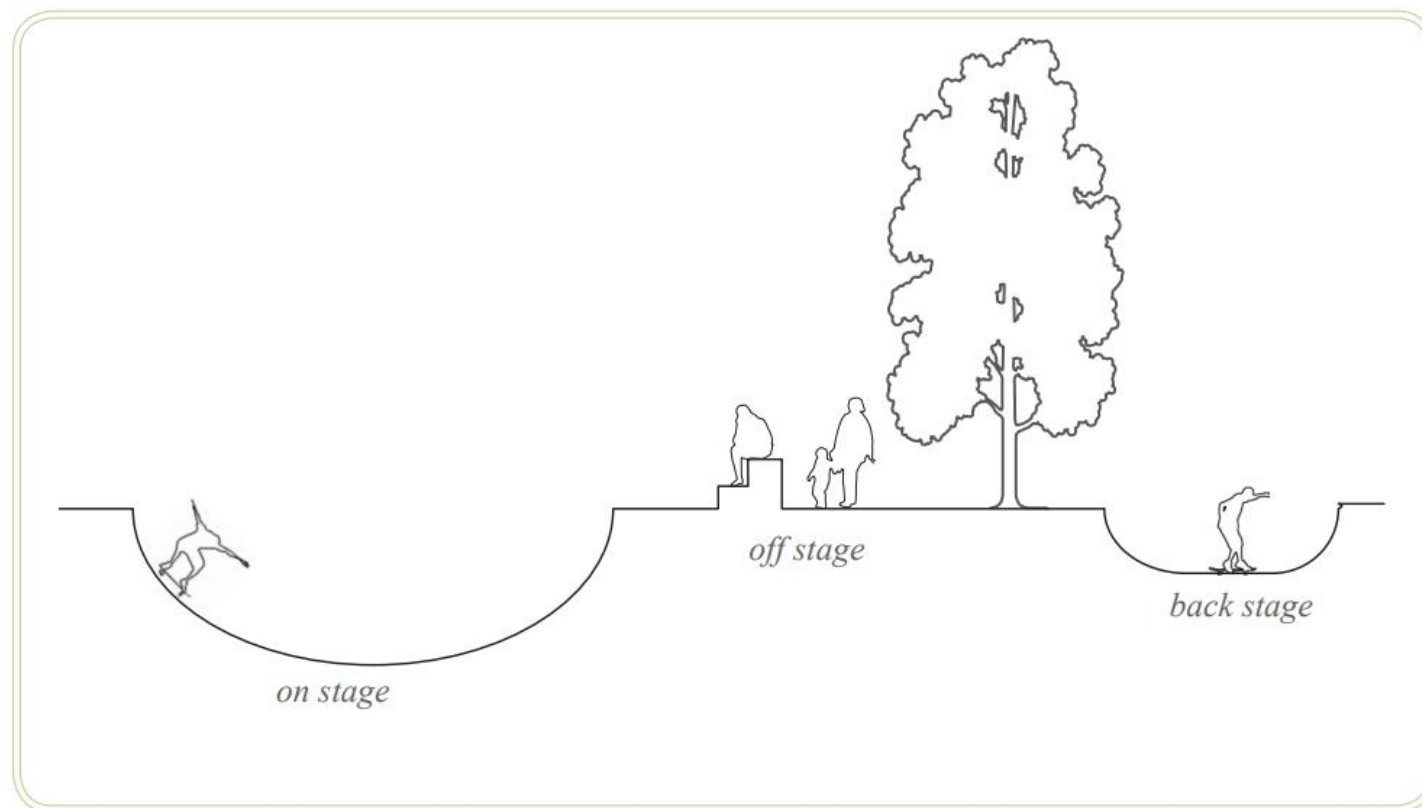
Många av SAMSKAP-skolorna kom sedan att byggas om till höga kostnader för att skapa mer tydlighet i rummen och dess indelningar.

Insikten blev också att deras organisation krävde rigorös schemaläggning och skötsel för att fungera på det önskvärda sättet. I Viktoriaskolan ser vi redan att den del indelande åtgärder i rummen gjorts för att skapa mer ostörda hörn. Det är troligt att även fler åtgärder av detta slag kommer att behövas i framtiden för att minska den grupp elever som upplever att deras trygghet påverkas negativt av överblickbarheten i skolrummet.

Ett teoretiskt perspektiv på trygghet

Ett sätt att förstå det problem som vissa av eleverna beskriver kring upplevelsen av trygghet i Viktoriaskolan är med hjälp av den amerikanska antropologen och sociologen Erving Goffmans teori om *on stage*, *off stage* och *back stage*. Begreppen är hämtade från det sociologiska resonemanget att vi som människor i det offentliga rummet kan betraktas som "aktörer på en scen". Vi kommunicerar och interagerar med varandra som skådespelare, samtidigt som vi iakttas av vår omgivning, som en publik. Beroende på om vi befinner oss på scen (on stage) eller bakom scenen (back stage) kan våra handlingsmönster se olika ut. On stage blir en plats där självmedvetenheten hos oss ökar och vi är medvetna om att vi kan bli iakttagna. Platser med en karaktär av back stage erbjuder istället situationer där vi har möjlighet att få "träna ifred" utan publik. Med off stage menas den typen av platser bredvid scenen där det är möjligt att själv välja att inta en åskådarroll. Att det finns platser av off stage-karaktär kan fungera som inbjudande för de som av en eller annan anledning inte vill delta i spelet on stage. Ur ett trygghetsperspektiv är det fördelaktigt om en plats innehåller alla dessa tre olika platser. En förutsättning för att en plats ska kunna erbjuda möjlighet att vara både on stage, off stage och back stage är att platsen är tillräckligt stor.

Illustrationen visar exempel på hur olika platser som kategoriseras som on stage, off stage och back stage kan se ut.

Samtida perspektiv på skolplanering

Något som Skara kommun lyfter fram i efterhand är att det politiska spelet runt projektet var komplext där styrande och opposition hade olika agendor där projektet kom i kläm ibland. Det hade varit önskvärt med en tydligare kontinuitet i dialogen mellan verksamhet och beställare anser dem. Detta i kombination med en kulturell skillnad mellan arbetssätt för arkitekter i Sverige respektive Danmark medförde att fler detaljer ritades i tidiga skeden av arkitekterna än vad som behövdes. Mycket fick arbetas om senare i koppling till bygget.

Produktionen och platschefen från entreprenören var dem som sent i projektet löste mycket av genomförandet i sitt samarbete. I detta samarbete kunde man pressa ner priserna och den totala kostnaden mycket. En verksamhetssamordnare hade dock behövts som kunnat utgöra kittet i en mer iterativt utformad process där prototyper och teser kring utformningen kunde utformats efter

hand. Genom detta upplägg hade man kanske i högre utsträckning vetat att lokalerna matchade behoven samt gett verksamheten en tid på sig att ställa om till de nya arbetsformerna.

I webbdiskussionsforumet för planering av skolbyggnader, *Forum Bygga*, beskriver rektorn Mikael Parknäs den framgångsrika processen med planeringen av Kvibergsskolan i Göteborg, de senaste åren. Han argumenterar där för att ett skolprojekt i första hand bör börja som ett verksamhetsprojekt. Han lyfter fram vikten av att handla utifrån en pedagogisk idé och sedan utveckla de lokaler som passar den. Det handlar dock inte om att alla lärare ska få lokaler som passar deras arbetssätt idag utan om att leda en kreativ och visionär process tillsammans med verksamheten för att ta fram en bra arkitektur för dess utveckling.

Driftsättningen av en ny skola kräver också engagemang och anpassning av verksamheten.

Parknäs anser att verksamheten efter inflyttning behöver hålla kvar vid de ursprungliga tankar som utvecklats och succesivt fortbilda, involvera och entusiasmera nyrekryterade lärare på denna resa. Annars riskerar visionen att dö ut. Varje gång någon ny börjar måste man berätta om värdegrunden, lärmiljön och den pedagogiska idén. Att flera elever i Viktoriaskolan i den här undersökningen beskriver att trapporna, matsalen och hemvisterna kan bli stökiga beror alltså troligen både på lokalernas utformning men också på att många har rast samtidigt. Detta är en fråga om schemaläggning. I Viktoriaskolan kan det vara så att verksamheten behöver arbeta om sin schemaläggning ytterligare för att undvika att många elever rör sig i de öppna miljöerna exakt samtidigt. Skolan är snarare planerad för en växelvis användning av ytor vid olika tider med olika lärofokus.

Källförteckning:

- Skara kommun och Viktoriabloggen
- Reviderat tävlingsprogram
- Gestaltningshandling
- Erving Goffman:
https://en.wikipedia.org/wiki/The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life
- Parker och naturområden riktlinjer för jämställdhetsarbete
- Forum "Bygga skola" – Mikael Parknäs
- *Skolarkitektur – formar den oss* av Jadwiga Krupinska
- Skolans nya rum – En antologi om samspelet mellan pedagogik och arkitektur Arkus #75

• Skriv rent och
fyll på här!

Vi som arbetat med uppföljningen:

*Ylva Preutz, Specialist
social hållbarhet och
processledare
/ AART / Sverige
ylpr@aart.se
+46 730 86 19 70*

*Saga Axberg, Specialist
social hållbarhet /
Landskapsarkitekt
/ AART / Sverige
saax@aart.se
+46 8 99 88 99*

*Kristina Jermer, Architect
/ AART / Sverige
krje@aart.se
+46 730 64 26 05*

Kontakt

AART architects, Sverige

Upplandsgatan 14
111 23 Stockholm

+45 87 30 32 86

aart@aart.se

Tack!

AART